

УДК 37(091):323.3(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2026.34.07>

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ ОЛЕКСАНДРА ТИСОВСЬКОГО У ФОРМУВАННІ МОЛОДІЖНОГО РУХУ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Загорський Андрій,

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового)
рівня кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
ORCID ID: 0009-0003-0723-1936

Стаття присвячена аналізу ролі педагогічної спадщини Олександра Тисовського у формуванні молодіжного руху та національної свідомості української молоді першої половини ХХ століття. У центрі дослідження перебувають педагогічні ідеї та виховні принципи засновника українського скаутського руху «Пласт», які стали важливим чинником національно-патріотичного виховання молодого покоління. Розглянуто світоглядні засади педагогічної концепції О. Тисовського, зокрема поєднання морального, фізичного, інтелектуального та громадянського виховання, орієнтованого на формування активної, відповідальної та національно свідомої особистості.

У статті проаналізовано основні напрями діяльності О. Тисовського як педагога, організатора та ідеолога молодіжного руху, а також його внесок у розробку методів виховання, що ґрунтувалися на принципах самовиховання, дисципліни, служіння суспільству й любові до Батьківщини. Особливу увагу приділено ролі «Пласту» як інституції громадянського суспільства, що сприяла консолідації української молоді та збереженню національної ідентичності в умовах бездержавності й політичних утисків.

На основі історико-педагогічного аналізу доведено, що педагогічна спадщина О. Тисовського мала системний характер і виходила за межі суто освітньої діяльності, впливаючи на формування національної еліти та розвиток молодіжного руху як соціокультурного феномену. Наголошено на актуальності ідей О. Тисовського для сучасної української освіти й виховної практики, зокрема в контексті національно-патріотичного виховання, громадянської активності молоді та утвердження цінностей державності. Матеріали статті можуть бути використані у наукових дослідженнях з історії педагогіки, теорії виховання, а також у практиці сучасної освітньої та молодіжної політики.

Ключові слова: педагогічна спадщина, Олександр Тисовський, національна свідомість, молодіжний рух, національно-патріотичне виховання, «Пласт», історія педагогіки, громадянське виховання, українська молодь.

Zahorskyi Andrii. The role of Oleksandr Tysovskyi's pedagogical legacy in the formation of the youth movement and national consciousness

The article is devoted to the analysis of the role of Oleksandr Tysovskyi's pedagogical legacy in the formation of the youth movement and the national consciousness of Ukrainian youth in the first half of the twentieth century. The focus of the study is on the pedagogical ideas and educational principles of the founder of the Ukrainian scouting movement Plast, which became an important factor in the national and patriotic upbringing of the younger generation. The article examines the worldview foundations of O. Tysovskyi's pedagogical concept, in particular the integration of moral, physical, intellectual, and civic education aimed at shaping an active, responsible, and nationally conscious personality.

The article analyzes the main areas of O. Tysovskyi's activity as a pedagogue, organizer, and ideologist of the youth movement, as well as his contribution to the development of educational methods based on the principles of self-education, discipline, service to society, and love for the homeland. Particular attention is paid to the role of Plast as an institution of civil society that contributed to the consolidation of Ukrainian youth and the preservation of national identity under conditions of statelessness and political oppression.

Based on historical and pedagogical analysis, it is demonstrated that O. Tysovskyi's pedagogical legacy had a systemic character and went beyond purely educational activity, influencing the formation of the national elite and the development of the youth movement as a sociocultural phenomenon. The relevance of O. Tysovskyi's ideas for contemporary Ukrainian education and educational practice is emphasized, particularly in the context of national and patriotic education, youth civic engagement, and the affirmation of statehood values. The materials of the article may be used in scholarly research on the history of pedagogy and the theory of education, as well as in the practice of modern educational and youth policy.

Key words: pedagogical legacy, Oleksandr Tysovskyi, national consciousness, youth movement, national and patriotic education, Plast, history of pedagogy, civic education, Ukrainian youth.

Універсальним завданням освіти є формування гармонійної особистості, здатної ефективно функціонувати в суспільстві, проявляти активну громадянську позицію та мати стійку національну ідентичність. В умовах тривалого бездержавного існування українського народу особлива увага приділялася вихованню молоді, здатної не лише зберегти, але й посилити національну свідомість. Саме педагогічні ідеї видатного українського діяча, педагога і громадського лідера Олександра Тисовського відіграли визначну роль у становленні не лише виховної практики, але й цілого українського молодіжного руху – організації «Пласт», яка стала унікальною платформою для формування національної самосвідомості молоді.

Олександр Тисовський (1886–1968) – видатний український педагог, доктор філософських та біологічних наук, професор, педагог, а також один із засновників скаутського руху в Україні, відомого як «Пласт». Народився 9 серпня 1886 року у селі Бикові (Львівщина), здобув освіту в Львівському університеті, де у 1909 р. здобув ступінь доктора філософії. Багато років викладав природознавство в Академічній гімназії у Львові, де й започаткував перший пластовий гурток [1].

У 1911–1912 роках Тисовський разом із Іваном Чмолою та Петром Франком започаткував перші пластові гуртки у Львові, що згодом переросли у Всеукраїнську скаутську організацію «Пласт». Офіційною датою заснування вважають 12 квітня 1912 року – день першої пластової присяги [9].

Педагогічна система Олександра Тисовського набула завершеного вигляду у формі пластового закону та комплексу виховних методів, які забезпечували практичну реалізацію закладених ним цінностей. Пластовий закон виступав не лише зведенням правил поведінки, а й морально-етичним кодексом, що регламентував світоглядні орієнтири молоді та сприяв формуванню відповідальної, національно свідомої особистості.

Пластовий закон, розроблений за активної участі Тисовського, містив систему норм, спрямованих на виховання чесності, дисциплінованості, працьовитості, вірності слову та готовності служити ближньому й Батьківщині. Його принципи не нав'язувалися зовні, а приймалися добровільно через складання пластової присяги. Такий підхід сприяв усвідомленню особистої відповідальності за власну поведінку й утвердженню внутрішньої моральної саморегуляції.

Формування національно свідомої, морально зрілої та соціально активної молоді було центральним завданням педагогічної діяльності Олександра Тисовського. Його виховна система ґрунтувалася на чітко визначених цінностях, які мали універсальний характер, але водночас були глибоко вкорінені в українській національній традиції. Саме ці цінності стали основою пластового виховання та визначили ідейний напрям розвитку українського молодіжного руху. Основну ідею виховання О. Тисовський вбачав у дотриманні цілей і законів «Пласту», у постійній роботі над собою, спрямованій на особистісний розвиток і зміцнення характеру, а також у формуванні найкращих якостей свідомого громадянина [2, с. 244].

Однією з ключових цінностей, закладених Тисовським, була служба Богові та Україні. Він вважав, що духовність і патріотизм є взаємопов'язаними складниками виховання особистості. Вірність Богові передбачала дотримання моральних норм, чесність, відповідальність за власні вчинки, тоді як служіння Україні – активну громадянську позицію, готовність працювати на благо народу та держави. Таке поєднання духовного й національного виховання формувало цілісну систему світоглядних орієнтирів молоді: «...Присягаю своєю честю, що робитиму все, щоб бути вірним Богові й Україні, допомагати іншим...» [3].

Згідно з педагогічними поглядами О.Тисовського, мета виховання полягала не лише у передачі знань, але й у формуванні активної, відповідальної особистості, здатної подолати труднощі, працювати над собою, служити спільним інтересам та бути корисною суспільству. У своїй промові «Дещо про домашнє виховання», яка була проголошена на батьківських зборах 3.4.1938 р. він наголошував: «...у вихованню не може бути поставлена інша ідея, як виховання і розвиток у молоді почуття віри і захист власного народу. Отже, послух батькам, чемність, сумлінна праця, наука вже не є вимогою якоїсь однієї людини, це все повинно лягати в основу ідеї і творитися задля існування ідеї віри і народності» [4].

Одним із ключових елементів виховної системи О.Тисовського став «Пластовий закон» – набір моральних та поведінкових принципів, які пластуни повинні були втілювати у повсякденному житті. Закон слугував етичним орієнтиром, що допомагав молоді формувати відповідальну громадянську позицію та розвивати національні ідеали.

О. Тисовський вважав, що справжнє виховання має ґрунтуватися на цінностях, що формують повноцінну особистість. Його виховна модель включала такі моральні засади, як вірність Богові і Україні, допомога іншим, дотримання пластового закону, дисципліна, чесність, сумлінність, ввічливість тощо. Ці принципи закладали основи для розвитку національної самосвідомості та високої громадянської позиції.

Методологічно виховання відбувалося через групову діяльність, розв'язання практичних завдань, самоорганізацію, життя в природі та служіння громаді – усе це формувало не лише навички, але й світогляд. Такий підхід забезпечував ґрунтовну підготовку молоді до реального життя, заохочував до активної участі у суспільних процесах. Пласт не був просто організацією дозвілля чи спортивною школою – це був національно-освітній простір, що формував у молоді глибоку національну самосвідомість. Через пластові табори, гуртки, заходи та соціальні ініціативи молоді люди вчилися цінувати свою культуру, історію та мову, усвідомлювати свою належність до української нації. «Пласт указує шлях, як кожночасно служити рідній спільноті. Він дає нагоду пластунові пізнати Красу й Добро, ці найдорожчі скарби людського роду» [5, с. 15].

Пласт став «школою життя» для багатьох поколінь молоді, зокрема майбутніх громадських та політичних лідерів. Серед пластунів були ті, хто згодом став активними учасниками визвольних змагань, діячами культури, науки, політики та громадського життя. Засвоєні в «Пласті» цінності дисципліни, відповідальності, патріотизму та служіння спільноті сприяли формуванню громадянської активності, яка зберігалася протягом усього життя.

Не менш важливою рисою була дисципліна та організованість, які Тисовський розглядав не як примус, а як свідоме прийняття правил співжиття. Дотримання пластового закону, виконання обов'язків у гуртку, відповідальність за спільні завдання сприяли розвитку лідерських якостей і навичок командної роботи. Такий підхід готував молодь до активної участі в громадському та професійному житті.

Важливе місце у педагогічній спадщині Тисовського посідала цінність самовиховання. Він наголошував на тому, що справжній виховний процес не може бути нав'язаним ззовні, а має ґрунтуватися на внутрішній мотивації особистості: «Основою шкільної науки має бути: Дивитись у світ, думати і відчувати» [6].

У пластовій системі виховання значна увага приділялася самодисципліні, самоконтролю та особистій відповідальності. Молодь заохочувалася до постійного самовдосконалення, розвитку власних здібностей і критичного ставлення до власних вчинків.

Ще однією фундаментальною цінністю була служба ближньому та громаді. Тисовський вважав, що виховання не може обмежуватися особистісним розвитком, а повинно формувати готовність до активної участі в суспільному житті. Пластуни залучалися до громадських ініціатив, допомоги нужденним, волонтерської діяльності, що сприяло формуванню почуття солідарності, взаємодопомоги та відповідальності за спільне благо. Таким чином виховання набувало практичного виміру й виходило за межі теоретичних настанов. Пластова молодь – це люди, які живуть християнськими цінностями, щиро люблять свою державу й народ, є компетентними у своїй професії, беруть активну участь у суспільно корисній діяльності та здатні бути лідерами. Вони фізично здорові й загартовані, слугують позитивним прикладом для свого оточення й власних дітей, уміють самостійно діяти в різних життєвих обставинах, виявляють чуйність до проблем інших і є добрими, відповідальними громадянами України [7, с. 36].

Суттєвим елементом системи цінностей Тисовського були освіта, виховання, чесність і моральна чистота. У пластовому законі особлива увага приділялася правдивості, вірності слову, справедливості та повазі до інших. Ці якості розглядалися як основа довіри в суспільстві та необхідна умова формування зрілої громадянської спільноти. Виховання чесності мало на меті не лише регуляцію поведінки молоді, але й формування внутрішнього морального стрижня особистості. «Неосвічені та невиховані люди знищать та зіпсують все, навіть якщо у них є можливість розвитку і всі засоби та умови для цього» [8].

Поєднання християнської моралі, національних символів, історичних традицій та прагнення служити народові сприяло формуванню патріотичних почуттів серед молоді. Культура, традиції, обряди та пластові змагання – усе це наповнювало пластове виховання глибинним національним змістом. «... користи з того, коли з нас, української молоді в Пласті, виросте здорове, міцне покоління, яке добре розумітиме свої обов'язки супроти Бога, власного громадянства и цілого людства, вмітиме бачити й передбачувати небезпеки й боротися з ними, матиме вироблені змисли й освічений ум, незатруєний шкідливими впливами. Колись виросте з нас покоління, для якого ніяке діло, потрібне нашому народові, не буде чужим, покоління, з якого виходитимуть громадсько свідомі, енергійні й мудрі пра півники, що розподілять між собою працю и спільними силами швидко и добре її виконуватимуть» [5, с. 22–23].

Педагогічна спадщина О. Тисовського ґрунтувалася на ідеї гармонійного виховання особистості, що поєднує фізичний, інтелектуальний, моральний і національно-патріотичний розвиток. Він розглядав освіту не лише як процес передавання знань, а як засіб формування свідомого громадянина, здатного служити своєму народові. Саме ця концепція стала основою його виховної системи, реалізованої в діяльності молодіжних організацій.

Особливе місце у спадщині О.Тисовського посідає створення та розвиток організації «Пласт», яка стала потужним осередком національного виховання української молоді. Через пластовий рух він прагнув виховати покоління молодих людей із чіткою національною ідентичністю, високими моральними принципами та активною життєвою позицією. Пластова методика базувалася на самовихованні, дисципліні, служінні громаді та любові до Батьківщини, що сприяло формуванню національної свідомості молоді.

Значну роль у виховному процесі відіграла гра як педагогічний засіб. Через ігрові форми молодь навчалася взаємодії, прийняттю рішень, подоланню труднощів і дотриманню правил. Гра виконувала не лише розважальну, а й виховну функцію, сприяючи розвитку креативності, витривалості та моральної стійкості.

Важливою складовою педагогічних ідей О. Тисовського було виховання через практичну діяльність. Участь у таборах, мандрівках, громадських ініціативах та спільній праці формувала в молоді почуття відповідальності, солідарності та належності до української спільноти. Завдяки цьому молодіжний рух набував не лише організаційного, а й глибокого ідейного наповнення.

Педагогічна спадщина Тисовського також сприяла утвердженню української мови, культури та історичної пам'яті як важливих чинників національної свідомості. Він наголошував на необхідності виховання молоді в дусі поваги до національних традицій та усвідомлення історичної спадкоємності поколінь, що було особливо актуальним в умовах бездержавності України.

Отже, педагогічна діяльність Олександра Тисовського відіграла визначальну роль у формуванні українського молодіжного руху та розвитку національної свідомості. Його ідеї не втратили актуальності й сьогодні, адже спрямовані на виховання активної, свідомої та відповідальної молоді, здатної зберігати й розвивати національні цінності. Спадщина О.Тисовського залишається важливим орієнтиром для сучасної педагогіки та громадянського виховання.

Література:

1. Загорський А.М. Життєвий шлях Олександра Тисовського: формування світогляду та громадської позиції. *Актуальні питання у сучасній науці. (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка», Серія «Історія та археологія»)*. Випуск №9 (39) 2025. Київ, 2025. С. 852–859.
2. Соловей М. В. Духовно-моральні цінності українського «Пласту» в концепті Олександра Тисовського (1886–1968). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Психологія і педагогіка*. 2013. Вип. 23. С. 242–250.
3. Савчук Б. Український пласт 1911–1939. Івано-Франківськ: Лілея НВ, 1996, 264 с.
4. Тисовський О. Дещо про домашнє виховання. ЦДІАЛ України, ф. 410, оп.1, спр.23, 54 арк.
5. Тисовський О. Життя в Пласті. Торонто: Головна Пластова Булава, 1997. 551с.
6. Тисовський О. Шкідливість школи. ЦДІАЛ України, ф. 410, оп.1, спр.13, 36 арк.
7. Удич З. Пластова система вимог і підготовка виховників до організації самовиховання юнацтва. *Нова педагогічна думка. Науково-методичний журнал*. Спецвипуск. Рівне, 2007. С. 32–36.
8. Тисовський О. З гадок про школу. ЦДІАЛ України, ф. 410, оп.1, спр.23, арк. 80–89.
9. Plast: <https://plast.org.ua/about-history/> (дата звернення 24. 02.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 30.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.05.2026